

м 27247

и(м)с
с 78

ПАЭЗІЯ Х НАРОДАУ Х СВЕТУ

Леапольд Стаф

ВЫСОКІЯ ДРЭВЫ

Q

м 27247

И(Пол)
С 78

ПАЭЗІЯ X НАРОДАЎ X СВЕТУ

Леапольд Стаф

ВЫСОКІЯ
ДРЭВЫ

ВЕРШЫ

Пераклад з польскай

МІНСК
«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
1994

1000 07 12 12

ЗЯМНОЕ І ЗАНЯБЕСНАЕ

Творчасць Леапольда Стафа пачыналася ў трывожным чаканні рэвалюцыі 1905 года ў Расіі. Да гэтай дзяржавы належала большая частка польскіх земляў, таму, хоць сам паэт нарадзіўся і вучыўся ў Львове, на тэрыторыі Галіцыі, што ўваходзіла ў Аўстра-Венгрыю, аднак успрымаў з сябрамі-студэнтамі рэвалюцыю на Усходзе як гістарычны шанец адраджэння падзеленай і паняволенай суседнімі імперыямі Польшчы. Літаратурная моладзь Кракаўскай ды Познанскай зямель гуртавалася тады ў патрыятычным руху *Młodej Polski*, які меў сваё нацыянальнае ўспрыманне ідэй рэвалюцыйнай дэмакратыі і сацыялізму. Не беручы глыбока да сэрца запаведзяў сацыяльнай роўнасці, справядлівасці, удзельнікі гэтага руху ап'яняліся ніцшэанскім поклічам да неўтаймаванага бунту супраць мяшчанства, культу пакорлівай і прытворнай маралі. Іх ідэалам быў моцны чалавек, гатовы пераступіць цераз мяжу добра і зла дзеля поўнай свабоды асобы і радзімы. Паражэнне рэвалюцыі адгукнулася крызісам бунтарства ў асяроддзі патрыятычнай моладзі, бунт уступаў месца пагадненню з рэчаіснасцю або ўпадніцтву, дэкадэнцкім настраям фаталізму.

Асабістая і грамадзянская біяграфія Стафа не была жыццём без здарэнняў, як гэта ён гаварыў у адным з вершаў. Пасля сканчэння універсітэта юнак едзе ў Кракаў, знаёміцца са здабыткамі тагачаснай польскай паэзіі і мастацтва, друкуе першы верш у часопісе «Маладосць». Потым прыходзіць першы зборнік «Сны аб магутнасці», паездка на два гады ў Парыж, дзе ён ужываўся ў творчае асяроддзе духоўнай сталіцы Еўропы, асэнсоўваў пошукі і плён парыжскай творчай эліты, ужываўся ў паэзію Верлена, Бадлера, часта ездзіў у Італію грэць душу ля шэдэўраў антычнасці, вучыўся даражыць духам продкаў і адраджаць забытае. Л. Стаф увайшоў у паэзію як той, хто ўмеў бачыць падабенства эстэтычных асноў класікі і мадэрну.

З 1912 года стала жыць у маёнтку Брухавіцы пад Львовам, дзе мог не толькі любаватца вясковай ідыліяй, але

бачыў брыдоту нэндзы і галечы. Сярод утульнасці і дастатку самога яго хапіў трагічны кон: памёр раптоўна любімы брат, здольны паэт, які не паспеў здзейсніцца, застаўся толькі статыстам на паэтычнай сцэне маладой паэзіі.

У часы першай сусветнай вайны Брухавіцы апынуліся ў зоне баявых дзеянняў, згарэлі, з дымам пайшлі паэтава бібліятэка і многа рукапісаў. Сам ён быў захоплены рускімі войскамі і ў ролі цывільнага палоннага апынуўся ў Харкаве. Вярнуўшыся ў Польшчу пасля вайны, пасяліўся ў Варшаве, пры гітлераўскай акупацыі працаваў у падпольнай сістэме асветы, у полымі паўстання страціў жыллё і ўсёе набытак з бібліятэкай уключна. Пасля вайны жыў тры гады ў Кракаве, потым вярнуўся ў Варшаву. Памёр 31 мая 1957 года. Слава яго, як сказаў паэт Мячыслаў Яструн, была насуперак уласнай прыроды — ціхай. Постаць Л. Стафа не засціла свету маладым, уплыў масцітага паэта на калегаў па пярэ польскія крытыкі называюць празрыста-эфірным. Нават тыя з паэтаў, што адштурхоўваліся ад яго, спрачаліся, адчувалі на сабе зычлівы, паблажліва-сяброўскі позірк. Леапольд Стаф застаўся ў польскай паэзіі ўвасабленнем алімпійскай зраўнаважанасці, шукальнікам і выразнікам ідэі элінскай гармоніі, хоць часта быў у разладзе са светам і з сабою. Ён умеў і пад грукат грому, пошум навалініц захаваць спакой і раўнавагу духу: «Трымаюся левай рукой за зямлю, / Трымаюся праваю рукой за неба».

Паэзія Стафа ўвасабляла пералом часу і густаў, калі выдыхалася буяная, патрыятычная, крыху манерная, але з мужыцкім вострым пахам паэзія Młodej Polski, а мадэрнізм, што ішоў ёй на змену, яшчэ не прыжыўся на польскай глебе, там цанілася і прымалася перадусім патрыятычнае, а потым паэтычнае. Як гаварыў славуты піяніст Ігнацы Падарэўскі: «Спачатку Польшча, а потым музыка». Такім чынам талент Стафа быў асуджаны на шуканне новага, невядомага, на арыгінальнасць або мадэрненне. Новы паэт здзівіў сучаснікаў майстэрствам сінтэзу, уменнем станавіцца і заставацца сабою, апіраючыся не толькі аб паэтычныя аўтарытэты, але і аб постаці філосафаў, мысліцеляў, вучоных, стваральнікаў новых канцэпцый сусвету і прадказальнікаў апакаліпсіса ды мажлівых перасяленняў зямное цывілізацыі ў іншыя галактыкі.

Маладому Леапольду Стафу характэрна значная ступень незалежнасці ад пануючых у элітарных асяродках міфаў, настрояў і моды.

Першы яго зборнік «Сны аб магутнасці», выдадзены ў 1902 годзе, нават у загалоўку нясе ўнутраную дыстанцыю ад моднага ніцшэанскага ўхвалення сілы, паэт пераносіць саму ідэю звышчалавека ў сферу сну, свабоднай гульні фантазіі.

Першыя канфлікты маладога паэта са знакамітымі польскімі крытыкамі Бжазоўскім і К. Іжкоўскім аказаліся на паверку сітуацыямі непаразумення. Пошукі сябе ў лабірынтах ніцшэанства і мадэрнізму ўспрымаліся крытыкамі як перайманне, перапевы, стылізацыя, манернасць, адным словам, дабравольны палон, мёртвая зона душы. На справе ж Леапольд Стаф быў прыроджаным антыподам Ніцшэ, яго «Сны аб магутнасці» — гэта не касмічныя катастрофы са звальваннем багоў, нішчэннем слабых і шэрых дзеля прыходу звышчалавека. Магутнасцю паэт лічыў не заалагічную сілу інстыкту, а творчую фантазію, не жорсткую волю і разбурэнне, а само імкненне да ідэалу. Чын і мэта — спаўненні, яны за межамі мар, надзей, імкненняў, фактычна азначаюць канец жаданняў, а значыць, і сон ці смерць творчага духу.

Калі гаварыць ніцшэанскімі катэгорыямі, Леапольду Стафу імпануе не дыянізіўскі багаборчы, а апалонаўскі вобразна-летуценны і творчы пачатак духу. Два першыя яго зборнікі «Сны аб магутнасці» і «Дзень душы» іскрацца юначым максімалізмам, жаданнем пражыць жыццё «буйное і святое». Найбольш тыповыя медытацыйныя вершы паэта шчыра, часта дзёрзка сумяшчаюць несумяшчальнае — ніцшэанскія пастулаты бязлітаснага багаборства з традыцыйным для польскай класікі хрысціянскім духам чалавекалюбнасці, пакоры і скрухі. Самабытнымі аказаліся вершы пра дзень будзённы, працавіты і рупны, гаспадарскі дзень з сярпом, касою, цэпам, плугам. Ад іх вее шчырай любасцю да простага чалавека з яго сціплым і мудра-змястоўным жыццём.

У вершы патрыяршага ўзросту «Аб карысці паломніцтва» чытаем: «Што ж ты рабіў? — пытае мая сястра.— Песенькі спяваў простыя»...

У трэцім зборніку «Птахам нябесным» Стаф востра адчувае і рашуча перадае боль і крыўду сацыяльных нізоў — «Стогн заклятых завулкаў». Паэт спрабуе падвесці сацыяльны ўціск пад канон апостальскай святой беднасці, адмаўлення ад спакусу і жаданняў зямной раскошы. «Песенька валацугі» канчаецца афарызмам зухаватай бесклапотнасці:

«Dzień tam beztroski i słodka moc blada,
Słońce na obiad, Księżyc na wieczerzę».

Але толькі павярхоўны ці глухі да чужога гора чалавек не адчуе ў гэтых знешне жартлівых выслоўях болю, спагады, няёмкасці і міжвольнай віны за тое, што побач з людзьмі ўладкаванымі, задаволенымі з жыцця, пэўнымі ў сабе павінны жыць і людзі-птахі, жыць як набяжыць — з Божай ласкі. Вось гэтая прынцыповая недасканаласць, дваістасць свету і з'яўляецца прычынай духоўнага дыскамфорту, з якога вырастае паэзія таксама густа, як і з гарманічна ўладкаванага жыцця, толькі тая дысгарманічная паэзія з'яўляецца больш важкай, заглыбленай у сутнасць жыцця зямнога і нябеснага, чым паэзія «чыстая», занябесная.

І ў медытацыйных вершах Л. Стаф не выдае сябе за фрыгійскага мудраца, лірычны герой апынаецца перад супярэчнасцямі і загадкамі ўласнага ўнутранага быцця, шчыра прызнаецца, што няздольны пазнаць самога сябе: «Бо я, тварэц мовы,— уласнай не разумею душы».

Чалавек у Стафа выступае складанай, далікатнай і таемнай істотай, чые пачуцці, вера і розум часта знаходзяцца ў стане разладу або і вострых канфліктаў. Лірычны суб'ект як бы прывыкае да ўнутраных звадак, а ўсё ж шукае гармоніі, нават паказвае, як можна здымаць разлады і стрэсы. Бальзамам для ўзбуранай душы з'яўляецца аптымізм ці нават дэтэрмінацыя, зміранасць перад падсвядомымі імпульсамі, якія могуць апантаць чалавека і ўзяць уладу над здаровым сэнсам, пакрышыць этычныя ўстоі. Здраецца такое ў моманты скрайніх узрушэнняў, упадкаў духу, зрываў. Для такіх выпадкаў, як і для ўроджанай ці сацыяльна абумоўленай неразвітасці душ чалавечых, паэт захоўвае царплівасць, хрысціянскую зычлівасць да бліжняга, літасць да ворага.

У многіх выпадках ён бачыць тут праяву Божай волі, канону.

Стаф, подобна як рамантыкі, гатовы ўступаць з Богам у перамовы, хоць не заходзіць так далёка, як, напрыклад, Міцкевіч, што патрабаваў у Бога даць яму ўсю ўладу над светам, бо паэт мае чулае сэрца і зможа ўладкаваць свет лепш, па законах сэрца, а ўладкаваны ён, на жаль, па законах халоднага розуму.

Л. Стаф высока цэніць чуласць, літасць, даравальнасць, спагаду — усё гэта асновы этычных поглядаў хрысціянскай дабрадзеінасці. Размовы з Богам у Стафа больш сцішаныя, чым у рамантыкаў і неарамантыкаў з-пад сцягу Маладой Польшчы, якая паслужыла Я. Купалу для стварэння вобраза Маладой Беларусі. Але і ён рашуча заступаецца за слабых, пакрыўджаных, няшчасных ад нараджэння, а таксама за тых, што не змаглі падняцца да вяршынь годнасці і цноты з-за сацыяльных умоў жыцця: «Глянё на тых усіх Тваёй ласкі вокам, / Што ёсць забедныя, каб мець цноты».

У перыяды абстраэння сацыяльных канфліктаў аб'ектам гуманістычнага заступніцтва і апраўдання становяцца збунтаваныя людзі працы, нявольнікі, якіх паны жыцця даводзяць да атуплення, адчаю, дэмаралізацыі ды крывавага бунту. У моманты рэвалюцыйных выбухаў Стаф гатовы не толькі на адпушчэнне віны бунтарам і помснікам, ён дае рабочаму люду права на суд і пакаранне сваіх крыўдзіцеляў, уладкаванне свету паводле свайго масавага адчування справядлівасці. Сам паэт не раздзяляе рэвалюцыйных настрояў, але яго гуманізм, міласэрнасць распаўсюджаюцца і на задворкавыя, люмпенізаваныя элементы.

Пра іх, упаўшых і страціўшых воблік чалавечы, дапамінаецца паэт у Ісуса Хрыста: «Адпусці ім тое, што даў замала сілы». Што яны забедныя, каб маглі мець сумленнасць».

Стаф перажыў вялікія катаклізмы гісторыі і не прытвараўся глухім да злыбедаў жыцця. Праграмны верш паэта «Жыццё без здарэнняў» польская крытыка чамусьці ўспрыняла звужана, як згону на малое шчасце. Недаацэненым аказаўся прыём антытэзы, уведзены ў канцоўку. Падключаны там фактар суб'ектыўнага бачання, асабістай уражлівасці кампенсуе малюнак бачанага:

Ды калі смерць мне заслоніць зрэнкі
Сваёю далонню лядачай,
Уцямлю, што бачыў я рэчаў мноства,
Якіх аніхто не бачыў.

Для ўражлівай душы і знешне дробнае, шэрае, малое поўніцца унікальнымі дэталкамі, парадоксамі, моцнымі ўражаннямі. Тут і вырысоўваецца сутнасць гуманістычнай місіі мастака: адкрываць вітальнае багацце чалавечага быцця ў малым і вялікім. Жыццё складваецца як з велічных і малых падзей, з'яў, здарэнняў, лёсавых канфліктаў, так і з вялікай або малой уражлівасці суб'екта, здольнасці і тонкасці ўспрыманняў. Само жыццё ў Л. Стафа — гэта рэчка, што мае дзве плыні: плынь здарэнняў і плынь таемных імпульсаў, успрыманняў, дзівосных мрояў. З фантастычнага перапляцення рэалій і ўяўленняў, здарэнняў, фактаў і іх суб'ектыўнага, інтуітыўнага ўспрымання ўтвараецца адзіная чалавечая рэальнасць — салодкі і горкі смак жыцця, яго сэнс і бяссэнсіца, радасць і боль:

У самім сабе настройваю разладжаны свет, Апалоне,
Бо, мабыць, для гэтага даў ты мне ліру ў рукі.

Антыномнасць рэалій быцця ставіць чалавека ў цяжкія, нават тупіковыя сітуацыі, падагравае або астуджае яго інтэлектуальныя амбіцыі, прымушае не імкнуцца да абсалютных праўд і да універсальнага шчасця, а задавальняцца чымсьці даволі плынным, няясным ці прывідным. Шчасце выступае ў паэзіі Л. Стафа як далёка не адназначны стан душы, часам гэта даведзеная да кіпення вітальная сіла быцця («Танец Горы»), часам ціхае навучанне цноце, але таксама могуць быць шчасцем і цнотай неўсвадомленыя добрыя імпульсы душы. На пытанне, дзе шчасце, малады Стаф адказвае: «Паміж выцягнутай рукою і яблыкам на дрэве». Яблык у руцэ — гэта спаўненне, канец шчасця. Падобна разважалі мудрацы ў «Піры» Платона аб каханні, якое несла асалоду, пакуль не спаўнялася. І мудрая Дыятыма параіла вучоным мужам кахаць не жанчыну, а ідэю жанчыны, тады стан шчасця можа цягнуцца вечна, бо ідэя немінучая, а любоў да яе як да красы і гармоніі не ведае спаўнення і расчаравання. Падобна і ў Стафа, шчасце пры-

носіць не нейкае здарэнне ці тып рэальных жыццёвых імпульсаў, адносін, а хутчэй мроя, відзежы, сон, нейкі незямны транс. Так разуметае шчасце ўраўноўвае багатых з беднымі, шчаслівых з няшчаснымі. Шчасліўцамі аказваюцца вулічны валацуга, згвалтаваная і зацяжараная вар'ятка, не гаворачы пра прадстаўнікоў такой пачэснай прафесіі, як пастух.

У сталым узросце шчасце ўспрымаецца як прывілея маладосці і ўвогуле штосьці мімалётнае:

Шчасце, як дым, гіне, мінае,
Знікаюць мглістыя мроі.
Сапраўднасцю ж — толькі тое,
Што пасля ўсяго застаецца.

Сон, мроя, фантазія — гэта асноўны прыём паэтызацыі рэчаіснасці, яе эстэтычнага і этычнага асваення, уладкавання, гарманізацыі. Паэт не адвольна надзяляе быццё таямнічасцю, цудоўнасцю, містычнаю сілай, а вядзе да прынцыповай персаніфікацыі, з якой мы звычайна сустракаемся ў фальклоры, дзе адчуваць і думаць умеюць пясчынкі, а героі пераходзяць з явы ў казку, са смерці ў бяссмерце — у трэцяе райскае бытаванне без візаў і таможнага дагляду.

Прачытваючы сёння паэзію Л. Стафа, як ніколі раней адчуваеш дзіўную слодыч гармоніі, якую праменіць душа паэта. Гэта не алімпійскі спакой, а інтуітыўная надзея на лепшае, хоць жыццё здаецца кодлам мярзоты, цыннізму і зла. Калі спрабуеш вытлумачыць гэтую блаславёную мудрую сцішанасць духу, дык заўважаецца натуральная дыстанцыя паэзіі ад палітыкі. Пачынаеш задумвацца, а ці сапраўды не найлепшы рэцэпт на сённяшнія дыскамфорты — узнясенне асобы чалавека над ідэалагічнымі шумаі. Але тут жа напрошваюцца контраргументы: Леапольд Стаф быў польскім патрыётам, тварыў у часы адчайнай барацьбы свайго народа за свабоду і незалежнасць і гэтыя грамадзянскія праблемы не абмінаў у творах, толькі падаваў іх пераасэнсаванымі ў кантэксце высокай духоўнасці, гуманізму, спажыткоўваў здабыткі неарамантызму і мадэрнізму, тых плыняў, на якіх ішла польская паэзія XX стагоддзя. Ён быў бліжэй да Скамандра, чым да Авангарда.

Скамандар, як сведчыць сама назва — рэчка, апетая паэтамі Элады — стаяў на антычных, парнаскіх прынцыпах

эстэтыкі і ўзносіў паэзію над штодзённасцю, асновай красы лічыў гармонію. У гэтым сэнс супрацьстаяння скамандрытаў леварэвалюцыйным мадэрнісцкім плыням, якія называлі сябе авангардам, дзёрзка ўводзілі ў паэзію з'явы, пазначаныя эстэтычным адмоўем. Рабочы і селянін былі суб'ектамі традыцыйна антыэстэтычнымі, зніжанымі, а мадэрністы наперакор традыцыі эстэтызавалі іх. Сялянскі побыт і крывавы бунт у «Слове пра Якуба Шэлю» Бруна Ясенскага, перакладзенага У. Жылкам на беларускую мову, пераканальна таму сведчанне. Знамянальна, што эстэтызм і сімпатыі да Скамандра не стрымалі Л. Стафа перад увядзеннем у паэзію малюнкаў «жыцця без здарэнняў», нават жыцця, скарэжанага працай, сацыяльным беспрасвеццем, звыраджэннем. Паказальным у гэтым плане з'яўляюцца вершы «Гной», дзе паэт вядзе палеміку з мяшчанска-пагардлівым ці канфузлівым стаўленнем да галечы, жабрацтва і сялянскай працы як рэчаў паніжаючых, агідных. Гной у Стафа мае пах цяжкі, але ж з'яўляецца канцэнтратам энергіі біялагічнага жыцця. Нешта падобнае можна сустрэць у Ясеніна: «А этот хлеб, што жрете вы, ведь мы его тово... с навозом». Хворая душою і дужая целам «Крыста з-пад плота» нагадвае чымсьці нязграбную, непрыгожую Марту, дачку ўваскрэшанага Лазара, у аднайменным вершы У. Жылкі, вабіць могуць і чыста «зямныя сілы»:

Прайшлі вякі... Яна ж адвечна
 Ўсё тою ж буднасцю цвіце,
 І я на думцы недарэчнай
 Лаўлю сябе, як ты, Хрысце.

Канвою, на якой паэт любіць выяўляць свае філасофскія і маральна-этычныя ідэі, часта выступаюць евангельскія, біблейскія і антычныя грэчаскія міфы. Нярэдка да гэтага агульначалавечага матэрыялу падключаецца польскі нацыянальны фальклор, апрацаваны і ўзняты да ўзроўню патрыятычнай легенды рамантыкамі і паэтамі Młodej Polski, а пазней выкарыстаныя сімвалістамі і нават футурыстамі.

Цяжка бывае адрозніць у маналогах Л. Стафа разгубленасць і скруху ад бравады: «Валацуга, кароль гасцінцаў, вечны піак сонечнага святла ... лячу навывперадкі з дале-

чынёй і са зманлівасцю ў саборніцтве, няверны ўсім праўдам і сам з сабой пасвараны». Можна сказаць, што да філасофскіх тэорый і нават да маральных заветаў Стаф адносіцца з паэтычнай гарэзлівасцю, дазваляе музе не толькі падміргваць, прыжмурваць вока і цвяліцца з упэўненасці розуму, які не бачыць, што ў свеце процьма неспазнанага, недасяжнага, а «prawda jest w sobie dziwnie zagrobowa».

Уражае ў паэзіі Стафа адкрыты буяны рэлятывізм, задзірыстыя спрэчкі пачуццяў з розумам, які прымае воблік то недаварка і вечнага спрэчніка-д'ябла, то скрушлівага дзівака-валацугі і ў такой якасці паднімаецца над пасваранымі эмоцыямі, выказваецца аб свеце і людзях у форме народных прымавак ці трапных выслоўяў, якія не прэтэндуюць на ролю ісцін абсалютных, хочучь быць праўдамі рабочымі, прыдатнымі для надзённых зносін і жыццёвай арыентацыі ў свеце. А свет застаецца надалей загадкай, плынь жыцця і зменнасць чалавечых лёсаў поўняцца супярэчнасцямі, выбухаюць абсурдамі.

На беларускі густ падабраў Алег Мінкін для перакладу багата пейзажных вершаў Л. Стафа, напісаных у ключы фальклорна-міфалагічнай персаніфікацыі раслін, жывёл і проста прадметаў: «Непраўдападобнае мора», «У старым садзе», «Восеньскі захад», «Сутонак замест дум прыйдзе», «Зімовая ноч» — матыў шматфарбны:

Нібы маленства расейвае цуды.
Няма ні загадак, ні ілюзій марных.
І праўда ўсё. Усё ва ўсім паўсюднае.

Тут знікае мяжа паміж явай і казкай,
А каб людзі былі, не паверылі б пэўна:
Хвалі цягнуць далоні, гатовыя пляснуць...
Невідушчы Гамер крочыць з лютняю спеўнай.

Як бачна з прыведзеных строфаў, перакладчык зацікаўлены перадусім у пераводзе польскага паэтычнага тэксту ў беларускую паэтычна-вобразную канвенцыю, а яна ў нас перадусім фальклорна-напеўная. У гэтай сітуацыі браць курс на максімальнае тэкставае набліжэнне перакладу да арыгінала значыць знізіць чытэльнасць. Не шмат яшчэ ў нас чытачоў, добра знаёмых з усім багаццем поль-

скай канвенцыі аб паэтычных зносінах, якою віртуозна карыстаецца Л. Стаф.

Нават і пейзаж у Стафа не традыцыйна ажыўлены прысутнасцю чалавека, ён напоўнены драмай пазнання, што складае аснову філасофіі агульналюдскай мудрасці быцця. Паэт адказвае ўвесь час на пытанне: як захаваць пагоду духу, любоў да жыцця, калі яно такое скалочанае, шмат у чым неразумнае, абсурднае, а ўсё ж любое і дарагое. На жыццёвым фінішы Л. Стаф — мяркуюць біёграфы — паўтарыў загадкавы крок Талстога: спаліў усе прыватныя паперы і паехаў да вясковага, мала каму вядомага ксяндза, які ў часе Варшаўскага паўстання даў яму прытулак на плябаніі. Называюць гэта ўцёкамі ў смерць, забываючы, што няма такой мажлівасці ў паэта, які творчасцю міжвольна далучаецца да несмяротнасці.

У. Калеснік